

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ПРИБУТКУ

Досліджено основні етапи еволюції теорії прибутку, історичні погляди представників різних економічних шкіл на джерела походження прибутку. Визначено причини змін у поглядах вчених у трактуванні джерел отримання прибутку в ринкових умовах економіки.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в сучасній економіці держави спричиняє багатовекторність підходів до трактування основних економічних категорій, що зумовлене існуванням значної кількості, в першу чергу, фінансових інтересів суб'єктів ринкової економіки. Зокрема, це стосується і такої важливої економічної категорії як прибуток, який є джерелом утворення фондів розвитку виробництва підприємств та суспільства в цілому.

Проте в сучасних ринкових умовах господарювання відсутня система гармонізації інтересів між працівниками та роботодавцями. Безпосередньо це стосується “справедливого”¹ розподілу прибутку не за власністю (що задекларовано чинним законодавством), а за працею. Оскільки праця людини – рушійна сила розвитку суспільного виробництва, основний фактор науково-технічного прогресу та основна умова отримання прибутку в підприємницькій діяльності.

Серед економістів-сучасників поки що відсутня єдність у поглядах щодо сутності, механізму утворення і джерел прибутку в умовах ринкової економіки. Якщо в марксистській політекономії вважалося, що прибуток – це форма вияву додаткової вартості, яка є категорією лише капіталістичного способу виробництва і виражає рівень експлуатації робітників, то тепер прибуток сприймають по-різному: як плату за підприємницьку діяльність, як винагороду за вкладений у виробництво капітал, за ризик такого вкладення тощо [10, С.34]. Таким чином, сучасні науковці та практики в основу трактування джерела походження прибутку покладають не працю, як першоджерело виробничого процесу і відповідно, отримання прибутку, а такі доповнюючі, не обов'язкові фактори як підприємницькі здібності, підприємницький ризик, монопольне становище, утримання від споживання, зміна ділових циклів розвитку економіки та ін.

Дане зміщення акцентів в сучасній теорії прибутку пояснюється, насамперед, пануванням ринкового типу економічної системи, переважанням приватної (нетрудової) власності, яка виражає відносини привласнення продукту суб'єктом власності без відповідних затрат праці, на основі одного лише права власності. Усі ці фактори утворення прибутку придумуються для того, щоб замаскувати механізм перерозподілу створеної виробниками вартості на користь власника підприємства, зробити прибуток його “трудовим доходом”, що потім “узаконується” відповідними юридичними актами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед економістів, значний внесок у розробку наукових основ теорії прибутку зробили такі зарубіжні вчені: А. Бабо, Л. Бернстайн, І. Бланк, Р. Брейлі, Є. Брігхем, С. Майерс, К. Маркс, Ф. Найт, Є. Нікбахт, Д. Рікардо, С. Росс, П. Самуельсон, А. Сміт, Е. Хелферт, Й. Шумпетер, а також вітчизняні дослідники – Є. Бойко,

---

¹ Проблема “справедливого розподілу” прибутку піднімається в наукових дослідженнях багатьох сучасних економістів (Ю.К. Зайцев, В.П. Кодацький, М. Павлишенко, С.Я. Салига та ін.), а також в межах концепції “справедливого обліку” (Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей, Г.Г. Кірейцев та ін.), проте дана категорія остаточно ще не оформлена в стійку теоретичну конструкцію.

Ф. Бутинець, О. Василик, С. Голов, В. Кодацкий, М. Коробов, В. Опарін, М. Павлишенко, А. Пересада, К. Павлюк, О. Поважний, Г. П'ятаченко, Є. Рясних, С. Салига, Є. Стоянова Ю. Субботович, Г. Тамошина, М. Чумаченко, Г. Семенов та ін.

Питання історії виникнення та розвитку теорії прибутку, джерел його отримання з позиції бухгалтерського обліку в кандидатських дисертаціях досліджували Г.М. Курило, Я.В. Лебедзевич, Л.Г. Олейнікова, О.М. Отпущеннікова, М.М. Садовенко, О.В. Хістева, Г.А. Ямборко, О.В. Ярошук та ін.

Метою дослідження є аналіз генезису теорій прибутку в контексті розвитку історичних шкіл, обґрунтування необхідності врахування праці як основного джерела отримання прибутку та визначення основних факторів, що впливають на формування поглядів вчених в сучасних ринкових умовах вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання, для того щоб максимізувати та вміло управляти формуванням прибутку, необхідно чітко визначити, що є першоджерелом отримання даного прибутку, і, відповідно, на що спрямовувати максимальні зусилля для отримання оптимального економічного ефекту від підприємницької діяльності. Для цього необхідно попередньо звернутися до історії розвитку теорії прибутку, з'ясувати основні джерела його формування у відповідності до різних наукових поглядів, історичних шкіл. Визначити яка точка зору є переважаючою на сьогодні, та чи забезпечує вона справедливості у розподілі прибутку в ринкових умовах господарювання.

Категорія прибутку та джерела його отримання викликали значний інтерес ще зі стародавніх часів. В стародавньому Єгипті, основним законом був кодекс законів царя Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.), де підкреслювалась необхідність реєстрації витрат і надходжень (праобраз бухгалтерського обліку), захисту прав споживачів тощо. За порушення законів передбачалась система покарань, основу яких становили грошові штрафи і компенсації потерпілим, в окремих випадках – смертна кара [2, С.45].

У видатній пам'ятці староіндійської економічної думки – трактаті “Артхашастра” (IV-III ст. до н.е.), наголошувалось на тому, що спонукальним мотивом торговельної діяльності є прибуток. Водночас незаконний прибуток, отриманий шляхом обману покупців, продажу недоброякісних товарів карався штрафом у розмірі восьмикратної вартості товару. В трактаті значна увага приділялася регулюванню процесів розподілу торговельного прибутку між купцями і державою. Зазначалось, що прибуток включається у ціну товару як частина витрат і його норма заздалегідь фіксується: для місцевих товарів – у розмірі 5% встановленої ціни, а для іноземних товарів – 10% [2, С.49]. Проте вважається, що перша, науково обґрунтована теорія прибутку з'явилася у XVII ст., і розробили її представники класичної політекономії, хоча перші спроби трактування джерел отримання прибутку існували і за часів меркантилістів.

Розглянемо більш детально погляди історичних шкіл та їх представників у трактуванні джерел отримання прибутку на основі розроблених ними теорій прибутку у табл. 1:

Таблиця 1.

Історичні погляди економічних шкіл у трактуванні теорії прибутку

Школа, автор,	Період	Назва теорії	Основні положення
1	2	3	4
Меркантилісти (Т. Мен, Д. Юм, Ж. Кольбер)	XV-XVII ст.	-	Вважали, що основне джерело отримання прибутку – нееквівалентний обмін; додаткова вартість у вигляді прибутку має від'ємний характер: то, що виграє один, втрачає інший; прибуток забезпечує сфера обігу, а не сфера виробництва; переважання експорту над імпортом (за більш високими цінами ніж всередині країни) забезпечує зростання прибутку

Класична політекономія: В. Петі, П.Буагільбер	XVII-XIX ст.	Теорія вартості	Вважали, що багатство нації створюється у всіх сферах матеріального виробництва, і саме праця – основа даного багатства; – вартість матеріальних благ і джерело доходів визначаються витратами праці в процесі виробництва; при цьому В.Петі був прихильником встановлення низької заробітної плати, вбачаючи у цьому гарантію отримання прибутку [2, С.153]
А. Сміт,	XVIII ст.	Трудова теорія вартості	– А. Сміт визначав прибуток як вирахування із продукту праці, пов'язуючи виникнення цього доходу із появою капіталу та найманої праці [2, С.197]. „Вартість, що її робітники додають до вартості матеріалів сама розпадається на дві частини, одна з яких іде на сплату їхньої заробітної платні, а друга – на сплату прибутку їхнього підприємця на весь капітал, що його він авансував у вигляді матеріалів та заробітної платні”
Д. Рікадо	XVIII-XIX ст.	Трудова теорія вартості	Д. Рікардо трактував прибуток як надлишок вартості понад заробітну плату, вважаючи що робітник своєю працею створює більшу вартість, ніж отримує. „Все, що збільшує заробітну плату, неминуче зменшує прибуток” [2, С.215]
–німецький та італійський напрям	XVIII ст.	Концепція виникнення прибутку	Прихильник даного напряму вважали прибуток результатом використання капіталу, і прибуток відбивав його продуктивність [8, С. 328]
Дж.С. Мілль	XVIII-XIX ст.	Теорія прибутку	“Причиною прибутку є те, що праця створює (виробляє) більше, ніж це потрібно для утримання цих працівників” [7, С.143]. За Мілем, прибуток залежить не від заробітної плати, а від вартості праці [17, С.7]. Стверджував, що заробітна плата є законною винагородою за живу працю, а прибуток – за працю опосередковану, при цьому прибуток використовується для відтворення уречевленої праці, а заробітна плата – живої [2, С.219]. Загальна сума прибутку на капітал повинна становити достатній еквівалент за утримання, відшкодування за ризик і винагороду за працю і мистецтво, необхідні для здійснення контролю над виробництвом [2, С.263]
Дж.Р. Мак-Куллох	XVIII-XIX ст.	-	Дж.Р. Мак-Куллох аналізував прибуток як породження уречевленої праці та дармових сил природи [2, С.220]
Т. Мальтус	XVIII-XIX ст.	Теорія заробітної плати, Теорія реалізації (недоспоживання)	Т. Мальтус трактував прибуток як результат продуктивної здатності авансованого капіталу. Праця найманих робітників є джерелом лише однієї частини вартості товару – тієї, яка відповідає за заробітну плату. Вперше в історії економічних вчень проаналізував механізм розподілу прибутку підприємців на споживання та нагромадження. Отримання прибутку забезпечується платоспроможним попитом та високим рівнем зайнятості населення [2, С.226]
Н.В. Сеніор	XIX ст.	Теорія утримання, Теорія „останньої години”	Відповідно теорії, вважалось, що підприємці заради виробництва й нагромадження жертвують своїм добробутом, утримуючись у використанні коштів на повсякденне споживання, проявляють бережливість, а винагородою за їх утримання є прибуток [12, С.14]; Н.В. Сеніор пояснював можливість отримання прибутку лише за умови незмінної тривалості робочого дня (прибуток

			створюється в останню годину робочого дня, оскільки перші години витрачаються на відтворення спожитої вартості авансованого капіталу) [2, С.232]
Ж.Б. Сей Ф. Бастіа	XIX ст.	Теорія трьох факторів виробництва	Ж.Б. Сей і Ф. Бастіа визначали, що вартість товарів створюється в результаті взаємодії трьох факторів виробництва – землі, капіталу, праці і складається із суми доходів власників цих трьох факторів виробництва – ренти, зарплати, прибутку (як дохід власника капіталу). Ж.Б.Сей вважав, що прибуток підприємця складається з двох частин: промислового прибутку, або проценту на капітал, та прибутку підприємця – „винагорода за його промислові здібності, талант, дух порядку та управління”[12, С.14]
Критичний напрям політекономії: С. Сімонді П.Ж. Прудон	XVIII- XIX ст.	Концепція “помилки в рахунках”	С. Сімонді виступав прихильником трудової теорії вартості, трактував прибуток як вирахування із продукту праці робітника, підкреслюючи його експлуататорську природу [2, С.274]. Згідно концепції, капіталісти оплачують вартість індивідуальної праці робітників, привласнюючи при цьому продукт їх кооперативної (колективної) праці, яка набагато перевищує індивідуальну внаслідок співробітництва працівників, одночасності і гармонії їх зусиль [2, С.279]
Фізіократи (Ф. Кене, В. Мірабо, Ж.Тюрго)	XVIII ст.	Концепція “чистого продукту”	Зазначали, що землеробство є істинним джерелом “чистого продукту” – “багатство, яке формує дохід нації і є продуктом, який залишається після сплати усіх видатків з доходу, що отримується із земельних володінь”, зазначивши, що праця у сільському господарстві „є єдиною працею, яка виробляє понад те, що йде на її оплату” [2, С.171]
Соціалісти –ранній соціалізм (Д. Дідро, Ж.Ж. Руссо, Т. Мор, Т. Кампанелла, Ж.Мельє) –пізній соціалізм (Ш. Фур’є, Р. Оуен)	XV- XVII ст. XVIII- XIX ст.		Ш.Фур’є був прихильником розподілу (в тому числі прибутку) за капіталом, працею і талантом; передбачав необхідність справедливого розподілу, що надає кожній особі „три дивіденди, визначені за її трьома виробничими даними – капіталом, працею і талантом. Відтак, суспільний продукт повинен був розподілятися наступним чином: 5/12 – за працею, 4/12 – за розміром акціонерного капіталу, 3/12 – за талантом [2, С.310]. Р.Оуен захищав погляди щодо розподілу за працею (побудова комунізму), та був прихильником трудової теорії вартості – „від кожного за здібностями, кожному за працею” [2, С.311]
Марксизм (К. Маркс, Ф. Енгельс)	XIX ст.	Трудова теорія вартості,	К.Маркс вважав, що прибуток являє собою перетворену форму додаткової вартості, а в свою чергу додаткова вартість дорівнює перевищенню отриманої грошової суми над авансованою сумою капіталу [12, С.13].Він визначив капітал як самозростаючу вартість, накопичення неоплаченої праці найманих робітників [2, С.337] К.Маркс стверджував: “Додаткова вартість представлена як породження всього авансованого капіталу, набирає перетвореної форми прибутку.” [2, С.246]
Історична школа (В. Рошер, К. Кніс, Г. Шмоллер, Й. Brentano,	поч. XIX ст.- перша третина XX ст.	Концепція оберненої експлуатації	Представник нової економічної школи Л.Й. Brentano вказував на відсутність суперечностей між прибутком як винагородою „творчого духу” підприємців і заробітною платою. Обгрунтовував зацікавленість підприємців у високій заробітній платі найманих робітників [2, С.413]. Представник соціального напрямку політекономії, австрійський

Ф. Ліст, В. Зомбарт, М. Вебер)			економіст О.Шпан висунув власну концепцію оберненої експлуатації, він наголошував, що праця підприємця (організаторський талант, творчі здібності) ніколи не оцінювалась належним чином; а протиборство праці і капіталу завжди сприяло невиправданому завищенню частки робітників у створеному продукті [2, С.425]
Маржиналісти (Дж. Кларк, В.С.Джевонс Л. Вальрас): <i>Кординалісти</i> (Е. Бем-Баверк, Дж. Нейман, Дж.Робертсон); <i>-ординалісти</i> (К.Менгер Ф.Візер, В.Парето)	70-90-ті рр.ХІХ ст.	Теорія граничної кориснос- ті	<p>Попередники маржиналізму – А.Курно, Й. фон Тюнен були прихильниками трактування прибутку як результату ефективного поєднання факторів виробництва при цьому згідно теорії фірм, максимальний прибуток отримується у випадку рівності граничних витрат і граничного доходу.</p> <p>Корисність останньої одиниці запасу блага, або гранична корисність блага, і визначає величину вартості даного товару. Цінність блага поділяється на два види: суб'єктивна і об'єктивна. Вартість породжується граничною корисністю та поряд з фактором попиту (а не витратами виробництва як у класичній теорії) виступає в числі головних факторів, що визначають мінову вартість товару [12, С.15].</p> <p>– <i>Кординалісти</i> відстоюють ідею про можливість кількісного виміру абсолютних величин граничної корисності; Бем-Баверк трактував цінність, як судження про значимість господарських благ, результат „своєрідного відношення між суб'єктом та об'єктом”. Він вважав, що роботодавці привласнюють результат чистої продуктивності капіталу (прибуток), а робітники отримують повністю поточну цінність майбутніх результатів своєї праці. – <i>Ординалісти</i> заперечують можливість і необхідність виміру абсолютних величин граничної корисності. В. Парето не бачить розходжень між граничною корисністю і ціною, яку готовий сплатити покупець. А визначення вибору споживача можливе на основі теорії кривих байдужості [12, С.16]</p>
П. Самуельсон	XX ст.	-	П.Самуельсон виділяє п'ять визначень прибутку: 1) прибутком є безумовний відсоток, безумовна рента, безумовна заробітна плата; 2) це нестійкий, тимчасовий дохід від технічних нововведень; 3) плата за невизначеність; 4) прибуток породжений монополістичним положенням; 5) прибуток – це надмірний дохід, що піддається виміру і потребує оподаткування
Неокласична економічна теорія (А.Маршалл А.Пігу, Ф.Еджуорт)	Кінець ХІХ ст. – XX ст.	-	<p>А.Маршалл: “Під впливом попиту (покупець з його оцінкою корисності товару) та пропозиції (продавець з його витратами виробництва й бажанням одержати максимальний прибуток) і встановлюється рівень ціни, по якій здійснюється реалізація товару” [12, С. 16]. Прибуток складається із двох самостійних видів винагороди факторів виробництва: підприємницького доходу (винагорода за ризик, невизначеність, підприємницькі здібності) та процента (винагорода за втрати, з якими пов'язане очікування майбутнього задоволення від матеріальних ресурсів). Заперечував трудову теорію вартості [12, С. 490].</p> <p>А. Пігу – прибуток, або як він називав, приватний чистий продукт, пояснював як приріст благ, які можна продати, а також приріст доходів того індивіда, який забезпечує капіталовкладення [2, С.496].</p> <p>Дж.Б. Кларк – виділяючи основні чотири фактори виробництва,</p>

			стверджував, що власнику відповідного фактора має належати його специфічний внесок: капіталу – процент, капітальним благам – рента, підприємницькій діяльності – прибуток, праці – заробітна плата. Проте, прибуток, або граничний приріст продукції, отримується за рахунок праці граничного робітника [2, С.505]
Й.Шумпетер	1883-1950 р.	Технологічна та інноваційна теорія	Прибуток є винагородою за нововведення, бо завдяки новим комбінаціям використання факторів виробництва знижуються виробничі витрати [12, С.19]
Е.Чемберлін Д.Робінсон, Д.К.Гол-брейт	1899-1967 р.	Теорія монополістичної конкуренції	Пояснювали джерело отримання прибутку в умовах монополістичної конкуренції
Ф.Найт, І.Фішер, Г.Мюрдаль		Теорія ризику	Прибуток – дохід за рахунок невизначеності, і визначається як не передбачувана різниця між очікуваними та реальними надходженнями від продажу [12, С.18]
Інституціоналізм (Т.Веблен, Дж.Коммонс В.Мітчел, Дж.Гобсон)	Поч.ХХ ст.-ХХІ ст.	Теорія ділових циклів Теорія недоспоживання	В. Мітчел, пов'язував рівень прибутковості зі змінами ділових циклів в економічних процесах [3, С.438]; Дж. Гобсон був прихильником трудової теорії вартості, і засуджував надмірне заощадження, паразитичне споживання капіталістів. Прибуток, що отримували капіталісти мав назву “незаробленого доходу” [3, С.440]
А.Бабо	ХХ ст.	-	В основі досягнення прибутку, завдяки ініціативі, лежать чотири групи факторів: запровадження інновацій, взаємозв'язок „ризик-прибуток”; раціональне використання коштів в межах виробництва; врахування майбутньої заборгованості
К. Макконел, С. Брю	ХХ ст.	-	Джерелом отримання прибутку підприємцем вбачали ефективно поєднання факторів виробництва та оплатою за ризик – ризик діловою репутацією, часом, працею та вкладеними коштами

На основі проведених в табл.1 досліджень, можна встановити те, що більшість науковців є прихильниками трудової теорії вартості (представники класичної політекономії, фізіократи), переважна більшість українських вчених минулого століття також дотримувалась такої позиції. Проте, такі погляди змінюються еволюційно, одночасно зі зміною типів економічних систем, форм власності, в основі таких змін, насамперед, покладена зміна інтересів держави та власників засобів виробництва (соціалісти, історична школа, маржиналісти, неокласики, інституціоналісти).

Теоріями прибутку, що заслуговують окремої уваги були: теорія трудового доходу підприємця Дж.Ст. Мілля, згідно з якої підприємці – особлива група трудящих, яка організовує підприємницьку діяльність і заслуговує на окрему оплату праці у вигляді прибутку; теорія утримання та теорія “останньої години” Н. Сеніора. Згідно першої – для отримання прибутку підприємці жертвують своїм добробутом та утримуються у повсякденному використанні коштів, а друга теорія пояснювала отримання прибутку лише в останні дві години роботи працівника (у ХІХ ст. робочий день тривав 13 годин), вважаючи, що за попередній час працівником створюється лише необхідний продукт; теорія ризику А. Бабо, що пояснювала джерело отримання прибутку як плату за понесений підприємцем ризик та ін.

Проф. М. Павлишенко наголошує на тому, що нині існує два основних підходи до трактування джерел походження прибутку [10, С. 38]:

1. *Ринкова концепція прибутку* (є аналогом трудової теорії додаткової вартості А. Сміта, Д. Рікардо та К. Маркса), за якою прибуток – це різниця між ціною реалізації та собівартістю, і ця різниця забезпечується співвідношенням попиту і пропозиції на ринку, а додаткова вартість, яка створюється працівниками у вигляді прибутку підприємця, повністю, і на безповоротній основі присвоюється останнім. За різними підходами цієї концепції, прибуток – це також винагорода, за вкладений у виробництво капітал, за ризик такого вчинку, і, в кращому випадку, це плата за високопродуктивну підприємницьку діяльність.

Ринкова концепція пояснення механізму утворення прибутку орієнтує товаровиробників на збільшення прибутку не за рахунок підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції, а за рахунок штучного підвищення цін (гра на інфляційних процесах), маніпуляцій ринковою кон'юнктурою.

2. *Вартісна теорія прибутку*, за якою прибуток є видозміненою формою додаткової вартості, яка створюється затратами додаткової праці. Тобто прибуток є різницею між новоствореною працею і вартістю необхідного продукту, або між вартістю (ціною спожитих засобів виробництва без врахування оплати праці) і собівартістю продукції. Крім того прибуток створюється не для збагачення власників підприємств, а як матеріальна основа подальшого розвитку виробництва. Підміна вартості продукції в ринковій економіці витратами виробництва є помилковою і зроблена з метою маскування справжнього джерела утворення прибутку.

Першим з українських вчених, хто науково обґрунтував та згрупував погляди економістів на підприємницький прибуток, був М. Цитович (1861-1919 рр.). Він виділив три основні напрями:

1. Науковці, які розглядали дохід підприємця як дохід від капіталу (прибуток на капітал):

– *перша група* (А. Сміт, Д. Рікардо, Т.Р. Мальтус, Дж.С. Мілль, С. Сімонді, П. Россі, Г.Ф. Германа, М.Х. Бунге) – включали в прибуток: 1) відсоток або власне плату за користування капіталом; 2) винагороду за працю застосування капіталу у виробництві; 3) винагороду за ризик; 4) монопольний прибуток.

– *друга група* (К. Родбертус, Ф. Лассаль, Г. Пірсторф) підприємця вважали грабіжником, який несправедливо привласнює собі частину продукту чужої праці.

2. Науковці, які визнавали прибуток як заробітну плату підприємця (Ж.Б. Сей, Е. Лавеле, Н. Сеніор, В. Рошер, І. Горлов);

3. Науковці, які розглядали підприємницький прибуток як весь чистий дохід від підприємства або лише як частину його [3, С.183].

Підсумуємо аналіз вищенаведених поглядів вчених-економістів у вигляді графічного зображення структури джерел формування прибутку (рис. 1).

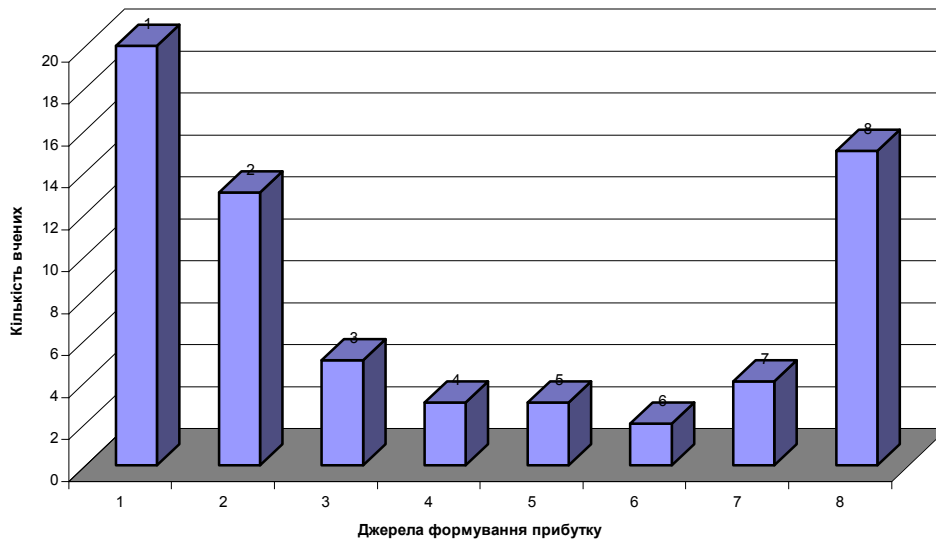

Рис. 1. Структура джерел формування прибутку

На діаграмі джерела формування прибутку на осі X мають наступне значення:

1 – праця (прихильники теорії – В. Петі, П. Буагільбер, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.С. Мілль, Дж.Р. Мак-Куллох, С. Сімонді, П.Ж. Прудон, Ф. Кене, В. Мірабо, Ж. Тюрго, Р. Оуен, К. Маркс, Ф. Енгельс, Е. Бем-Баверк, Дж.Б. Кларк, Дж. Гобсон, М.І. Туган-Барановський, М. Зібер, М.М. Коссовський, М. Павлишенко);

2 – капітал (прихильники теорії – Т. Мальтус, Ж.Б. Сей, Ф. Бастіа, Г.Ч. Кері, Дж. Кларк, В.С. Джевонс, Л. Вальрас, А. Маршалл, А. Пігу, Дж.Б. Кларк, М.І. Туган-Барановський, К. Макконел, С. Брю);

3 – підприємницькі здібності (прихильники теорії – Ж.Б. Сей, Й. Brentано, О. Шпан, А. Маршалл, К. Макконел, С. Брю);

4 – винагорода за ризик (прихильники теорії – П. Самуельсон, А. Бабо, К. Макконел, С. Брю);

5 – технічні та інноваційні нововведення (прихильники теорії – А. Бабо, Й. Шумпетер, П. Самуельсон);

6 – земля (прихильники теорії – П. Самуельсон, К. Макконел, С. Брю);

7 – монопольне становище (прихильники теорії – Е. Чемберлін, Д. Робінсон, Д.К. Голбрейт, П. Самуельсон);

8 – інші джерела: винагорода за утримання від споживання (Н.В. Сеніор), фактор попиту (В. Парето), гранична корисність (А. Курно, Й. фон Тюнен), нееквівалентний обмін (Т. Мен, Д. Юм, Ж. Кольбер), низький рівень заробітної плати (У. Петі, П. Буагільбер), надмірний дохід (П. Самуельсон), винагорода за невизначеність (Ф. Найт, І. Фішер, Г. Мюрдаль), зміна ділових циклів розвитку економіки (В. Мітчел), спекулятивне використання інфляційних процесів (М.І. Зібер).

Проте, на нашу думку, всі інші чинники утворення прибутку, які були запропоновані провідними науковцями та практиками на протигагу трудовій теорії вартості є лише додатковими, але не основними. Так, капітал, як уречевлена в засобах виробництва праця хоч і бере участь у виготовленні товарів, але нової вартості не створює. Адже ця вартість уже створена раніше. Затратами живої праці створюється нова вартість, яка додається до вартості засобів виробництва, і разом вони утворюють вартість виготовленого товару. Затрати праці підприємця, зазвичай, створюють нову вартість, але вона не пропорційна одержаному прибутку. Крім того, прибуток одержує власник підприємства, який зовсім не бере участі у

виробництві, доручивши виконувати функції підприємця найманим спеціалістам. Що ж до власності, то вона є лише формою вираження економічної відокремленості виробника, а не фактором виробництва, отже, не створює нової вартості, в тому числі й прибутку. Ризик також не має відношення до створення додаткової вартості і лише бере участь у її перерозподілі.

Вважаємо, що справедливим буде визнання праці, як найголовнішого джерела отримання прибутку, і даної думки дотримуються, як бачимо з рис. 1, більшість вчених.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведених досліджень, з'ясовано, що в сучасній теорії та практиці управління прибутком не присвячується достатньої уваги дослідженню тенденцій зміни розміру прибутку в залежності від ступеня експлуатації живої праці, не досліджувались питання регулювання співвідношення прибутковості, пов'язаної зі зміною продуктивності і фондоозброєності праці.

З розвитком продуктивних сил, на жаль, зростає лише питома вага одержання нетрудових доходів, соціальний паразитизм, що відбувається за рахунок різних маніпуляцій цінами, власністю і т.д. Щоб приховати його, і вдаються до заперечення трудової теорії товарних відносин [10, С. 42].

В сучасних умовах розвитку економіки, коли підвищення ефективності будь-якої діяльності передбачає обов'язкове впровадження новітніх технологій та інновацій – під час поступового переходу до постіндустріального суспільства, на зміну фізичній праці приходять творча, інтелектуальна праця. Такий вид праці має свої особливості, що передбачає необхідність внесення певних змін в теорію трудової вартості, оскільки за марксистською ідеологією із системи суспільного відтворення “випускався” інтелектуальний продукт, який в постіндустріальній економіці став визначальним фактором розвитку підприємств. Внаслідок цього невірним на сьогодні залишаються питання внеску творчої, інтелектуальної праці, яка повинна справедливо оцінюватись та стимулюватись, у формування прибутку підприємства.

Саме тому, постає проблема у затвердженні на теоретичному та практичному (законодавчому) рівні основного джерела отримання прибутку – праці, врахування особливостей творчої, інтелектуальної праці, та відповідного удосконалення методики облікового відображення справедливої оплати праці у відповідності до створеної додаткової вартості в процесі виробництва.

Список використаних літературних джерел:

1. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Політична економія: Підручник. –К.: Ніка-Центр. Ельга, 2000. –С. 248-250
2. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч.1 / За ред.. В.Д. Базилевича. –2-ге вид., випр. –К.:Знання, 2005. –567 с.
3. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч.2 / За ред.. В.Д. Базилевича. –2-ге вид., випр. –К.:Знання, 2005. –567 с
4. Кодацкий В.П. Прибыль и бизнес. – Харьковское отделение издательства «Экономика» при Харьковском научно-исследовательском экономическом институте, 2002. –190 с.
5. Лупей Н.А. Доходы, расходы и прибыль торговой организации: Учебное пособие. М.: Изд-во МГУК, 2001, 64 с.
6. Лысенко Ю.Г., Макаров К.Г., Жерлицын Д.М., Рябцев А.В., Узбек П.И. Управление налогообложением прибыли предприятий: Учебное пособие / Под ред. д-ра экон. наук, профессора Ю.Г. Лысенко. –Донецк: ООО „Юго-Восток, Лтд”, 2003. –172 с.
7. Милль Дж. Основы политической экономии. –М., 1980. –Т.2. –451 с.
8. Назарова Г.Б. Еволюція економічної категорії прибутку // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету: Економічні науки ,2004, вип.5, ч. II,– С. 327-335.

9. Основне проблемы политической экономии: Сб статей / Под ред. Ш. Дволайцкого, И. Рубина. –3-е изд., –М. –Л.: Госиздат, 1925. –515 с
10. Павлишенко М. Роль закону єдності товарного і грошового обігу в утворенні прибутку // Економіка України. –2006. – №2. – С. 34-42
11. Рикардо Д. Сочинения, том 1, 360 с
12. Салига С.Я., Салига К.С., Ткаченко Є.Ю. Монографія. Управління формуванням прибутку. –Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2006. –282 с.
13. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини багатства добробуту націй: Пер. с англ. –К.: Port-Royal, 2001. – 561 с.
14. Тамошина Г.И., Смольянова Е.Л. Прибыль, формирование, распределение и налогообложение – Воронеж: Центр. –Чернозем. кн. Изд-во, 2000. –153 с.
15. Туган-Барановський М.И. Социальная теория распределения. –Известия С.-Петербур. Политехнического института Петра Великого. –1913. –Т. XX.–С.57
16. Цибок О.В., Загорський О.М. Прибуток у господарській діяльності підприємницьких структур на сучасному етапі трансформації економічної системи // Формування ринкових відносин в Україні. –2005. –№3 (46). –С. 136-140
17. Юров В.Ф. Прибыль в рыночной экономике: вопросы теории и практики. – М.: Финансы и статистика, 2001. –144 с.

Карпюк Ольга Анатоліївна – асистент кафедри економіки і менеджменту Житомирського державного університету ім. Івана Франка, здобувач кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- облікові аспекти формування і розподілу прибутку;
- формування концепції справедливого, соціально-орієнтованого обліку.

Анотація

В статті досліджено основні етапи еволюції теорії прибутку, історичні погляди різних економічних шкіл щодо трактування джерела походження прибутку та обґрунтовано основні причини відмінностей у поглядах вчених в ринкових умовах економіки.

Аннотация

В статье исследованы основные этапы эволюции теории прибыли, исторические взгляды школ экономической теории на вопрос источника формирования прибыли и обосновано причины отличия во взглядах ученых в рыночных условиях экономики.

ANNOTATION

In this article researched the main stages of evolution the concept of profit, historical economist's opinions regarding the sources of profit and based the main causes of distinction in economist's opinions in market economy.